

POSUDEK OPONENTA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vliv kartografické vyjadřovací metody na úroveň mapových dovedností žáků

Autor práce: Bc. Lenka Havelková

1. Obsah práce

Cíle, výzkumné otázky, hypotézy (*přiměřenost cílů, geografický charakter a relevance cílů, teoretické podložení hypotéz aj.*)

Práce je mimořádně aktuální a relativně široce pojata. Autorka práce si tak ve spolupráci se svým vedoucím stanovila celou řadu cílů, položila řadu výzkumných otázek podpořených hypotézami, jež představuje v úvodu práce. Na diplomovou práci je cílů poměrně značné množství, nicméně autorce se podařilo s většinou z nich popasovat na velice dobré a nadstandardní úrovni. Přesto práci spíše neprospěly různé odbočky typu *obsahovaná analýza současných školních pomůcek* využívajících tematické mapy, *hodnotení kvality map* ve školních pomůckách ap. Autorka totiž ani nemohla všechny tyto vedlejší části, resp. cíle, stoprocentně naplnit, vždyť některé z nich by vydaly na samostatné práce. V Česku opomíjený koncept tzv. tandemových DP by právě toto mohl řešit. Díky tomu by bylo možné se více držet posuzování vlivu vyjadřovacích prostředků v tematických mapách na mapové dovednosti žáků. Autorka nicméně své hypotézy dokládá řadou teoretických konceptů a výsledky doposud řešených výzkumů.

Otázky týkající se faktorů ovlivňujících úroveň mapových dovedností ve spojení s konkrétními mapovými dovednostmi (model) by si zasloužily širokou odbornou diskuzi a, jak správně autorka uvádí, také řadu dalších výzkumů (např. výzkumy je prokázáno, že otázka určení hlavních a vedlejších světových stran je úzce svázána se západním civilizačním okruhem, tj. je kulturně podmíněna; důležitou roli hraje i použitý jazyk v mapě – jde o charakteristiku mapy či o charakteristiku uživatele?; vše musí být vnímáno perspektivou předpokládaných způsobů použití map a z nich vyplývajících mapových dovedností, otázky komplexnosti map, vliv mimoškolního prostředí, vliv učitele vs. vliv samotných pomůcek atd.).

Práce s literaturou (*teoretické ukotvení práce, diskuse a kritické zhodnocení literatury aj.*)

Studentka při zpracování využila nadstandardní množství zahraniční literatury, již správně využívá a cituje. Na rozdíl od řady jiných prací zde řešerše literatury plní svou argumentační roli, a autorka tak mohla řadu svých tezí a postupů opřít o dosavadní odborné poznatky. Snad právě široké tematické rozkročení práce způsobilo, že některé teoretické koncepty, zejména v oblasti kartografie, jsou poněkud ohýbány a nedořešeny. Mám zde na mysli především teorii mapového jazyka a (karto)grafické sémiologie, jež mj. staví na teorii informace (1948) a pracují s různými rovinami zprávy (o tomto světě), kterou předává tvůrce mapy svému čtenáři. Právě tyto aspekty mohou mít totiž značný vliv na úroveň mapových dovedností uživatelů. Jako nešťastná se v tomto kontextu jeví také klasifikace vyjadřovacích metod tematické kartografie (vč. rozlišování tzv. kvalitativních a kvantitativních metod – někteří autoři považují kvantitu pouze za jednu z kvalit), která, sice využívána v rámci vzdělávání tvůrců map, v praxi není schopna dostatečně popsat specifika map. Kritické hodnocení metod tematické kartografie není tak jednoduché. Některé metody mohou být pro daný jev skutečně vhodnější, jindy však poskytují přesnější informace – pak je spíše otázkou, zda je to pro žáky zbytné či ne, zda není přesnost upřednostněna před názorností, zda v kontextu dalších map nabízí mapa srovnání či nikoliv (např. různé administrativní jednotky) atd.

Autorka se místy dopouští odborného dogmatismu, tj. prohlášení typu „nikdo nezkoumal“, „nikdo doposud neřešil“ je třeba mírnit, zejména je-li použito zdrojů výhradně psaných v českém, slovenském a an-

glickém jazyce. Kupříkladu v německém a francouzském jazykovém prostředí lze nalézt řadu odborných studií věnovaných tomu či onomu popsanému problému.

Metodika práce (*vhodnost aplikovaných metod, kvalita a vhodnost použitých dat aj.*)

Metodika práce je logická, metody jsou použity správně a především je třeba pozitivně vyzdvihnout statistický aparát práce, který není v tomto rozsahu a podání vůbec standardní. Autorka vhodným způsobem kombinuje kvalitativní a kvantitativní metody výzkumu. Poněkud neadekvátně vzhledem k zaměření práce působí vzorek oslovených respondentů, kde by se dalo očekávat zastoupení více věkových skupin, zvláště když odborná komunita diskutuje různou úroveň školních pomůcek pro základní a střední školy, různou úroveň znalostí a dovedností atd. Naopak vzorek studentů VŠ z geografických oborů považuji za zbytečný, byť ho autorka v práci argumentuje. Vzhledem k tomu, že z přijímacího řízení na řadu geografických oborů v Česku zkouška z matematiky vypadla již před řadou let (mimořádně právě ke škodě úrovně mapových dovedností – vlastní šetření), jsou získané výsledky očekávatelné.

Z hlediska tvorby didaktického testu je vždy diskutabilní, zda při tvorbě map v testu vycházet ze stávajících řešení (autorčina cesta), nebo experimentovat, případně v polovině vzorku použít experiment a v druhé stávající řešení a srovnávat. Může se totiž ukázat, že právě nerealizované řešení je to lepší, české učebnice zeměpisu a atlasy jsou navíc ve srovnání s jinými produkcemi relativně konzervativní. Nabízí se tak experimentovat se znázorněním jednoho jevu více metodami či více jevů jednou metodou a porovnávat úspěšnost ap.

Analytická část práce (*správnost a interpretace výsledků, detailnost, struktura a provázanost analýzy*)

Autorka se v práci opírá o řadu statistických metod, díky nimž se jí daří analyzovat a interpretovat pořízená data, analýza a interpretace se mírně dublují a jako celek by mohly být stručnější. V některých tvrzeních se autorka mylí, zejména v oblasti analýzy učebnic a atlasů (např. atlas Kartografie Praha informací o použitých kartografických zobrazeních obsahuje, v atlase je čteně využívána i dasymetrická metoda pro hustotu zalidnění ap.).

Závěry práce (*odpovědi na výzkumné otázky, zasazení závěrů do širšího kontextu výzkumu aj.*)

Autorka odpověděla na všechny v úvodu položené výzkumné otázky adekvátním způsobem a všechny otázky a závěry plní smysluplnou úlohu v kontextu celé studie. Autorka přichází s naprosto oprávněnou kritikou koncepce a provedení českých učebnic zeměpisu. Za nejzajímavější, ač alarmující, zjištění považuji závěr autorky, že nejuspěšnějšími respondenty výzkumu byli ti, kteří pravidelně nepoužívají ve výuce české učebnice zeměpisu. Kromě celkové interpretace získaných dat považuji za velmi užitečný doklad vlivu matematických dovedností a znalostí na úroveň mapových dovedností, byť už byl prokázán i jinými výzkumy. Informace o vypuštění tematické kartografie z učitelského studia na PŘF UK mne šokovala. Autorčina kritika je na místě. Obě tyto skutečnosti jsou významnou zprávou pro ty, kdo připravují studijní plány geografických oborů, nejen učitelského zaměření. Jsem totiž přesvědčen o tom, že vliv učitele a způsob výuky vedle mimoškolního prostředí ovlivňují úroveň mapových dovedností žáků stále nejvíce.

2. Formální náležitosti práce

Formální úprava: výborná / velmi dobrá / dobrá / nevyhovující
 Stylistická úroveň: výborná / velmi dobrá / dobrá / nevyhovující
 Citační úroveň: výborná / velmi dobrá / dobrá / nevyhovující

Komentář (vč. kvality grafiky, (ne)přiměřenosti délky práce aj.)

Jak už bylo uvedeno výše, rozsah práce mohl být kratší (text práce činí 140 stran, přílohy dalších 35 stran) a více zaměřený na vlastní téma práce. Ačkoliv rozumím argumentům zařazení kap. 3, mohla být řada poznatků v ní získaných řešena expertním odhadem (oslovených odborníků, vlastním) a na meritů věci by to příliš nic nezměnilo. Studentka ani nemusela hodnotit kvalitu map, protože je stejně příliš stručná.

Grafika je střídá a patrně úmyslně pouze ve škále šedé, nicméně kvalitní. Místy se autorka nevyvarovala chyb – graf 14 zobrazuje v obou polovinách stejná data, stejné kategorie jsou v různých grafech znázorněny stejným odstínem barvy, mapy v didaktickém testu obsahují rovněž několik drobných nedostatků.

3. Souhrn**Celkové zhodnocení práce (vč. přínosů práce, provázanosti teoretické a analytické části aj.)**

Autorka představuje vyspělou, odborně fundovanou a cennou studii, v níž se opírá o celou řadu teoretických konceptů a využívá přiměřených metod k dosažení v práci stanovených cílů. Na této práci je určitě možné dále stavět, ačkoliv by bylo vhodné některé záležitosti, zejména otázky kartografické teorie, dále konzultovat s odborníky. Děkuji autorce za zajímavou studii, která nabízí inspiraci také v oblasti výzkumných aktivit jiných oborů.

Nemohu se ubránit pocitu, že autorka věnovala řadu místa řešení nadbytečných detailů, jejichž vliv na téma práce (vztah vyjadřovacích metod a mapových dovedností) není až tak zásadní. Bohužel si tak, jak se říká, poněkud vystřílela municí pro další odborné práce, jelikož nepochybuji, že tento diplomní projekt je jen začátkem jejích dalších aktivit včetně doktorského studia v oblasti didaktiky geografie.

Děkuji za možnost opakovat tuto práci. O smysluplnosti svědčí 15 stran mých poznámek a připomínek, z nichž řada nemohla být do tohoto posudku zapracována, nicméně věřím, že je bude možné konzultovat s autorkou někdy osobně.

Předloženou práci **doporučuji / nedoporučuji** k obhajobě.

Otázky k obhajobě

1. Proč je v současných českých učebnicích zeměpisu více prostoru, tedy i tematických map, věnováno sociální geografii? Předdesílám, že příčin je určitě hned několik a lze je rozlišit na objektivní a subjektivní.
2. Jaký je Váš názor na vztah současných českých učebnic zeměpisu a školních atlasů z hlediska množství map, textu a vizuálií? Jaký podíl těchto prvků považujete v učebnicích a atlasech za ideální?
3. Jak lze podle Vás zvyšovat úroveň mapových dovedností českých žáků? Jaký podíl by na tom měla mít změna kartografické produkce, jaký podíl změna způsobu výuky, něco dalšího?

Datum: 3. září 2016

Autor posudku: Jan D. Bláha, Ph.D.

Podpis:

